

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านโซเชียลมีเดีย
ในเขตพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ*
POLITICAL PARTICIPATION OF CITIZENS THROUGH SOCIAL MEDIA IN
BANG PHLI DISTRICT, SAMUT PRAKAN PROVINCE

มนัสชนะพล คงน้ำจิต¹ และ ชาญชัย จิตรเหล้าอาพร²

Manatchanapol Khongnamjuad¹ and Chanchai Chitlaoarporn²

¹⁻²บัณฑิตวิทยาลัยสาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

¹⁻²Student of Master of Political Science Program, Siam University, Thailand

Corresponding Author's Email: polscsiam@gmail.com

วันที่รับบทความ : 29 เมษายน 2569; วันแก้ไขบทความ 5 พฤษภาคม 2569; วันตอบรับบทความ : 7 พฤษภาคม 2569

Received 29 April 2026; Revised 5 May 2026; Accepted 7 May 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการใช้โซเชียลมีเดียของพรรคการเมืองในพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ 2) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านโซเชียลมีเดียในพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวทางการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา ประชากร คือ นักการเมืองท้องถิ่น สมาชิกพรรคการเมือง และประชาชนในพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ และกลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ร่วมกับการสุ่มแบบลูกโซ่ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและการสังเกตการณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงธีม

Citation:

* มนัสชนะพล คงน้ำจิต และ ชาญชัย จิตรเหล้าอาพร. (2569). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านโซเชียลมีเดียในเขตพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 4(3), 522-536.

Manatchanapol Khongnamjuad and Chanchai Chitlaoarporn. (2026). Political Participation Of Citizens Through Social Media In Bang Phli District, Samut Prakan Province.

Modern Academic Development and Promotion Journal, 4(3), 522-536.;

DOI: <https://doi.org/10.>

<https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/>

ผลการวิจัย พบว่า 1) พรรคการเมืองและนักการเมืองท้องถิ่นมีการใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารทางการเมือง โดยมีรูปแบบสำคัญ ได้แก่ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและนโยบาย การนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น วิดีโอสั้น อินโฟกราฟิก และการถ่ายทอดสด รวมถึงการสื่อสารแบบสองทางและการใช้กลยุทธ์เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และ 2) ประชาชนมีการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดียในหลายระดับ ตั้งแต่การติดตามข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น การแชร์ข้อมูล ไปจนถึงการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองออนไลน์และการมีปฏิสัมพันธ์กับพรรคการเมืองและหน่วยงานรัฐ อย่างไรก็ตาม ภายใต้อาณัติของระดับและคุณภาพของการมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ทักษะการรู้เท่าทันสื่อของประชาชน และระดับการตอบสนองของพรรคการเมืองและหน่วยงานรัฐ

คำสำคัญ: โซเชียลมีเดีย, พลเมืองดิจิทัล, อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

Abstract

This study aimed to: (1) examine the patterns of social media use by political parties in Bang Phli District, Samut Prakan Province, and (2) investigate political participation of citizens through social media in the same area. This study employs a qualitative research approach using a phenomenological methodology. The population includes local politicians, political party members, and residents in Bang Phli District, Samut Prakan Province. The sample consists of 15 key informants selected through purposive sampling combined with snowball sampling. Data collection tools include semi-structured interviews and observation. Data were analyzed using content analysis and thematic analysis.

The results revealed that: (1) political parties and local politicians primarily use social media as a key tool for political communication. The main patterns include disseminating information and policy messages, presenting content in diverse formats such as short videos, infographics, and live streaming, as well as engaging in two-way communication and employing strategies to encourage public participation; and (2) citizens participate in politics through social media at multiple levels, ranging from following news, expressing opinions,

and sharing information to engaging in online political activities and interacting with political parties and government agencies. However, the level and quality of participation depend on key factors, including citizens' media literacy and the responsiveness of political parties and government agencies.

Keywords: Social media, digital citizenship, Bang Phli District, Samut Prakan Province

บทนำ

ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเผชิญความท้าทายในการดึงดูดและสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน โดยการเติบโตของเทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการสื่อสารทางการเมือง โดยเฉพาะโซเชียลมีเดียซึ่งเป็นพื้นที่เปิดให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูล แสดงความคิดเห็น และมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ส่งผลให้ระดับการมีส่วนร่วมของสาธารณชนเพิ่มสูงขึ้น และมีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการประชาธิปไตยและการพัฒนาทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ (Alodat et al., 2023)

ในบริบทของประเทศไทย โซเชียลมีเดียได้กลายเป็นเวทีทางการเมืองที่สำคัญ โดยเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2563–2565 ที่เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองของประชาชนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Facebook, Twitter, TikTok และ YouTube ซึ่งถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร ระดมความคิดเห็น และจัดกิจกรรมทางการเมืองในลักษณะเครือข่ายแบบกระจายศูนย์ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของสื่อดิจิทัลในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ตรวจสอบ และต่อรองอำนาจกับรัฐได้มากขึ้น (กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, 2567; สุรศักดิ์ ศรีธรรมกุล & นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์, 2568)

นอกจากนี้ การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. 2566 ยังสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของโซเชียลมีเดียอย่างเด่นชัด โดยพรรคการเมืองต่าง ๆ โดยเฉพาะพรรคก้าวไกล ได้ใช้กลยุทธ์การสื่อสารดิจิทัลในการนำเสนอนโยบายและสร้างการมีส่วนร่วมกับประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดรูปแบบ “การเมืองแบบเครือข่าย” ที่เชื่อมโยงพรรคกับประชาชนโดยตรง และทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองขยายจากการเลือกตั้งไปสู่การติดตาม ตรวจสอบ และเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง (BBC News, 2023; Mossberger et al., 2007)

อย่างไรก็ตาม ในระดับพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบทอย่างอำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ แม้โซเชียลมีเดียจะเป็นช่องทางสำคัญในการสื่อสารทางการเมืองและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มวัยแรงงานและเยาวชนที่เข้าถึงเทคโนโลยีได้ดี แต่ยังคงมีข้อจำกัดในบางกลุ่ม เช่น ผู้สูงอายุ หรือผู้ที่เข้าถึงเทคโนโลยีได้จำกัด รวมถึงปัญหาข่าวปลอมที่ส่งผลต่อการรับรู้ทางการเมือง ดังนั้น การศึกษาโซเชียลมีเดียกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีความสำคัญ เพื่อพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2566; บ้านเมือง, 2566)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการใช้โซเชียลมีเดียของพรรคการเมืองในเขตพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านโซเชียลมีเดียในเขตพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน (Political Participation) นับเป็นแกนกลางของการอธิบายพลวัตในระบอบประชาธิปไตย โดยมุ่งอธิบายรูปแบบพฤติกรรมและกิจกรรมของพลเมืองที่มีเจตนาในการส่งอิทธิพลต่อกระบวนการกำหนดนโยบายสาธารณะและการตัดสินใจของรัฐ Tilly (1995) เสนอว่าการมีส่วนร่วมดังกล่าวครอบคลุมตั้งแต่กิจกรรมเชิงสถาบัน เช่น การเลือกตั้ง ไปจนถึงกิจกรรมเชิงไม่เป็นทางการ เช่น การประท้วงและการเคลื่อนไหวทางสังคม ขณะที่ Fox (2014) เน้นย้ำมิติของ “ความสมัครใจ” ในฐานะเงื่อนไขสำคัญที่แยกการมีส่วนร่วมของพลเมืองออกจากบทบาทของนักการเมืองอาชีพ ด้าน Norris (2002) ได้ขยายขอบเขตแนวคิดให้ครอบคลุมการมีส่วนร่วมในภาคประชาสังคมซึ่งมุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในระดับสังคม นอกจากนี้ Barnes (1979) และ Van Deth (2001) ได้ชี้ให้เห็นถึงลักษณะพหุมิติของการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งในฐานะ “เครื่องมือ” (instrumental) เพื่อให้บรรลุผลลัพธ์เชิงนโยบาย และในฐานะ “การแสดงออก” (expressive)

ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์และค่านิยมของพลเมือง อันสอดคล้องกับพัฒนาการของรัฐสมัยใหม่ที่เปิดพื้นที่ให้กลุ่มผลประโยชน์และภาคประชาชนเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น

ดังนั้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนเป็นปรากฏการณ์เชิงพหุมิติที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง จากรูปแบบเชิงสถาบันไปสู่รูปแบบเชิงเครือข่ายและไม่เป็นทางการ โดยมีนัยสำคัญต่อการเสริมสร้างความชอบธรรม (legitimacy) และประสิทธิผล (effectiveness) ของระบอบประชาธิปไตยในบริบทสังคมร่วมสมัย

2. แนวคิดพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship)

แนวคิดพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) สะท้อนการปรับตัวของบทบาทพลเมืองภายใต้บริบทของสังคมเครือข่าย (network society) โดย Mossberger et al. (2007) ให้นิยามว่าพลเมืองดิจิทัลคือบุคคลที่มีความสามารถในการเข้าถึง ใช้ และประเมินเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้กรอบสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบในระบอบประชาธิปไตย ขณะที่ Dahlgren (2014) เสนอว่าพื้นที่สาธารณะได้ขยายตัวสู่พื้นที่ดิจิทัล ส่งผลให้เกิด “สาธารณะเชิงเครือข่าย” (networked public sphere) ซึ่งเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใหม่ ในเชิงเนื้อหา แนวคิดพลเมืองดิจิทัลครอบคลุมทั้งมิติของทักษะ (digital literacy) จริยธรรม (digital ethics) และการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพ อย่างไรก็ตาม Ragnedda (2013) ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง เช่น ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี (digital divide) ซึ่งอาจส่งผลให้การมีส่วนร่วมทางดิจิทัลไม่กระจายตัวอย่างเท่าเทียม

ดังนั้น พลเมืองดิจิทัลเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมทางการเมืองในยุคดิจิทัล โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือการพัฒนาทักษะและจริยธรรมในการใช้สื่อ ควบคู่กับการลดความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยี เพื่อให้การมีส่วนร่วมมีลักษณะครอบคลุมและยั่งยืน

3. แนวคิดการสื่อสารทางการเมืองดิจิทัล (Digital Political Communication)

การสื่อสารทางการเมืองดิจิทัลเป็นกรอบแนวคิดที่อธิบายการเปลี่ยนผ่านจากระบบการสื่อสารแบบศูนย์กลาง (centralized communication) ไปสู่ระบบการสื่อสารแบบกระจายศูนย์ (decentralized communication) Loader (2011) ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ประชาชนทั่วไปสามารถเป็นทั้ง “ผู้ผลิต” และ “ผู้เผยแพร่” เนื้อหาทางการเมืองได้ในเวลาเดียวกัน ขณะที่ Bennett & Segerberg (2012) เสนอแนวคิดการเคลื่อนไหวแบบเชื่อมโยง (connective action) ซึ่งอธิบายรูปแบบการรวมตัวทางการเมืองที่อาศัยเครือข่ายดิจิทัลมากกว่าการจัดตั้งเชิงองค์กรแบบดั้งเดิม ทั้งนี้ การสื่อสารทางการเมือง

ดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการกำหนดวาระสาธารณะ (agenda setting) การสร้างกรอบความหมาย (framing) และการระดมทรัพยากรทางการเมือง (mobilization) อย่างไรก็ตามความท้าทายสำคัญ ได้แก่ ปัญหาข่าวบิดเบือน (misinformation/disinformation) และปรากฏการณ์ห้องสะท้อนเสียง (echo chamber) ซึ่งอาจบั่นทอนคุณภาพของการอภิปรายสาธารณะ

ดังนั้น การสื่อสารทางการเมืองดิจิทัลเป็นปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน โดยเพิ่มศักยภาพในการมีส่วนร่วม แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างความท้าทายใหม่ต่อคุณภาพของประชาธิปไตย

4. แนวคิดรูปแบบการใช้โซเชียลมีเดียในระบบการเมือง

โซเชียลมีเดียในฐานะโครงสร้างพื้นฐานของการสื่อสารร่วมสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพของรูปแบบการมีส่วนร่วมทางการเมือง จากการสื่อสารทางเดียว (one-way communication) ไปสู่การสื่อสารแบบสองทางและหลายทิศทาง (interactive and multi-directional communication) Chadwick (2017) อธิบายปรากฏการณ์นี้ผ่านแนวคิดระบบสื่อแบบผสมผสาน (hybrid media system) ซึ่งผสมสื่อดั้งเดิมกับสื่อดิจิทัลเข้าด้วยกัน ในเชิงปฏิบัติ Bennett & Segerberg (2012) ได้จำแนกรูปแบบการใช้โซเชียลมีเดียออกเป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ (1) การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร (information dissemination) (2) การสร้างปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วม (engagement) และ (3) การระดมเครือข่ายและการเคลื่อนไหว (mobilization) ซึ่งสะท้อนบทบาทของโซเชียลมีเดียในฐานะทั้ง “พื้นที่สาธารณะ” และ “เครื่องมือทางการเมือง”

สรุปได้ว่า โซเชียลมีเดียได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการขยายขอบเขตและความเข้มข้นของการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเอื้อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างพลเมืองในลักษณะเครือข่ายที่ยืดหยุ่นและรวดเร็ว

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า บทบาทของโซเชียลมีเดียในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมดังกล่าวขึ้นอยู่กับปัจจัยเชิงโครงสร้างและเชิงปัจเจกที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยผลการศึกษาที่น่าสนใจนี้

วัชรพงศ์ หงส์สูง และคณะ (2566) ศึกษา สื่อสังคมออนไลน์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนไทย พบว่า สื่อสังคมออนไลน์มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของ

ประชาชนไทย โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและแสดงออกทางการเมืองมากขึ้นผ่านแพลตฟอร์มต่าง ๆ เช่น Facebook, Twitter และ TikTok ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวทางการเมืองเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การใช้สื่อจำเป็นต้องอาศัยวิจารณญาณในการรับและส่งต่อข้อมูลเพื่อลดความขัดแย้งในสังคม

พระณัฐภูมิ พันทะลี และคณะ (2565) ศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้สื่อออนไลน์กลายเป็นช่องทางสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยแพลตฟอร์ม เช่น YouTube, Facebook, Line และ Twitter ช่วยให้ประชาชนสามารถรับรู้ข่าวสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวาง ส่งผลให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา

ขวัญชนก อายุยืน และคณะ (2566) ศึกษา ความเป็นพลเมืองดิจิทัลในประเทศไทย พบว่า ความเป็นพลเมืองดิจิทัลเป็นทักษะสำคัญในยุคปัจจุบัน ซึ่งช่วยให้ประชาชนสามารถใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทันและปลอดภัย จึงควรมีการส่งเสริมการพัฒนาทักษะดังกล่าวเพื่อป้องกันการถูกชักจูงและสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีคุณภาพ

จากข้างต้น งานวิจัยส่วนใหญ่สอดคล้องกันว่าโซเชียลมีเดียเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองในมิติที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม การเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อและการพัฒนาศักยภาพพลเมืองดิจิทัลยังเป็นเงื่อนไขสำคัญในการยกระดับคุณภาพของการมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิผลและยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แนวทางการวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological Approach) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตการณ์ (Observation) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านโซเชียลมีเดียในเขตพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ โดยมุ่งทำความเข้าใจประสบการณ์ ความรู้สึก ทศนคติ และพฤติกรรมของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในบริบททางการเมือง ตลอดจนบทบาทของพรรคการเมืองในการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระดับพื้นที่

2. พื้นที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่ศึกษาคือ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งคัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางการเมืองในเขตปริมณฑล มีความหลากหลายทางสังคม เศรษฐกิจ และมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างแพร่หลาย กลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นหรือสมาชิกพรรคการเมือง จำนวน 5 คน ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดหรือสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมือง และมีประสบการณ์ในการใช้โซเชียลมีเดียเพื่อการสื่อสารทางการเมือง และกลุ่มประชาชนในพื้นที่อำเภอบางพลี จำนวน 10 คน ซึ่งมีประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดีย เช่น การติดตามข่าวสาร แสดงความคิดเห็น หรือเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และขยายเครือข่ายผู้ให้ข้อมูลด้วยวิธีลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและครอบคลุมมิติของประสบการณ์

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ซึ่งประกอบด้วยคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นและถ่ายทอดประสบการณ์ได้อย่างอิสระ โดยแบ่งแนวคำถามออกเป็น 2 ชุด ได้แก่ ชุดคำถามสำหรับนักการเมืองและตัวแทนพรรคการเมือง ครอบคลุมประเด็นบทบาท กลยุทธ์การใช้โซเชียลมีเดีย การสื่อสารนโยบาย การรับฟังความคิดเห็น และอุปสรรคในการดำเนินงาน และ ชุดคำถามสำหรับประชาชน ครอบคลุมพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ ประสบการณ์การมีส่วนร่วมทางการเมือง ทศนคติ และข้อจำกัดในการมีส่วนร่วม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสองกลุ่ม โดยใช้คำถามปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์และมุมมอง ร่วมกับการสังเกตการณ์ (Observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) ในพื้นที่ออนไลน์ เช่น เพจการเมือง กลุ่มโซเชียลมีเดีย และกิจกรรมที่เชื่อมโยงจากออนไลน์สู่ออฟไลน์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Content Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic Analysis) โดยผู้วิจัยจะดำเนินการถอดความข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ จากนั้นจัดหมวดหมู่ข้อมูล ดีความ และสังเคราะห์ประเด็นสำคัญตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายรูปแบบและกระบวนการของการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดียในบริบทพื้นที่ศึกษา

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษารูปแบบการใช้โซเชียลมีเดียของพรรคการเมืองในเขตพื้นที่อำเภอ บางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ผลการศึกษา พบว่า พรรคการเมืองและนักการเมืองท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอบางพลี มีการใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารทางการเมือง โดยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

ประการแรก การใช้โซเชียลมีเดียเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและนโยบาย พรรคการเมืองนิยมใช้แพลตฟอร์ม เช่น Facebook และ Line ในการสื่อสารข้อมูลข่าวสาร นโยบาย และกิจกรรมทางการเมืองไปยังประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้สะดวก รวดเร็ว และทันสถานการณ์

ประการที่สอง รูปแบบการนำเสนอเนื้อหา พรรคการเมืองมีการปรับรูปแบบการนำเสนอให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้ใช้งาน เช่น การใช้วิดีโอสั้น อินโฟกราฟิก และการไลฟ์สด เพื่อเพิ่มความน่าสนใจและการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่

ประการที่สาม การสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) พบว่า พรรคการเมืองเปิดพื้นที่ให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็น ชักถาม และโต้ตอบผ่านช่องทางออนไลน์ได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ระดับของการตอบสนองยังมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับทรัพยากรและความพร้อมของแต่ละพรรค

ประการที่สี่ กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วม พรรคการเมืองมีการใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นการมีส่วนร่วม เช่น การเชิญชวนเข้าร่วมกิจกรรม การรณรงค์ทางการเมือง และการสร้างเครือข่ายผู้สนับสนุนผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์

จากข้างต้น พบว่า รูปแบบการใช้โซเชียลมีเดียของพรรคการเมืองในพื้นที่มีลักษณะเป็นการสื่อสารเชิงรุก ผสมผสานระหว่างการเผยแพร่ข้อมูลและการสร้างปฏิสัมพันธ์กับประชาชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขยายพื้นที่ทางการเมืองจากออฟไลน์สู่แพลตฟอร์มดิจิทัล

2. ผลการศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านโซเชียลมีเดียในเขตพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ

ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนในพื้นที่อำเภอบางพลีมีการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดียในหลายมิติ ดังนี้

ประการแรก การติดตามและรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ประชาชนส่วนใหญ่ใช้โซเชียลมีเดียเป็นแหล่งหลักในการติดตามข่าวสารทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ โดยให้ความสำคัญกับความเร็วและความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูล

ประการที่สอง การแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกทางการเมือง พบว่าประชาชนมีการแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นทางการเมืองผ่านการโพสต์ แสดงความคิดเห็น (Comment) และแชร์ข้อมูล (Share) อย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตาม การแสดงออกยังขึ้นอยู่กับระดับความสนใจและความมั่นใจของแต่ละบุคคล

ประการที่สาม การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองออนไลน์ ประชาชนบางส่วนมีการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น การรณรงค์ออนไลน์ การลงชื่อสนับสนุน หรือการเข้าร่วมกลุ่มทางการเมืองในแพลตฟอร์มต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมในระดับที่ลึกมากขึ้น

ประการที่สี่ การมีปฏิสัมพันธ์กับพรรคการเมืองและหน่วยงานรัฐ พบว่าประชาชนมีการติดต่อ สอบถาม และสะท้อนปัญหาผ่านช่องทางโซเชียลมีเดียของพรรคการเมืองและหน่วยงานภาครัฐมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพของการตอบสนองยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความต่อเนื่องของการมีส่วนร่วม

จากข้างต้น การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านโซเชียลมีเดียอยู่ในระดับที่หลากหลาย ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลไปจนถึงการมีปฏิสัมพันธ์เชิงรุก โดยโซเชียลมีเดียมีบทบาทเป็นกลไกสำคัญในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้สะดวกและกว้างขวางยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านโซเชียลมีเดียในเขตพื้นที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ว่า ในมิติของทฤษฎีการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication Theory) พบว่า ผลการศึกษาที่ชี้ให้เห็นว่า พรรคการเมืองและนักการเมืองท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอบางพลีใช้โซเชียลมีเดียเป็นเครื่องมือหลักในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร นโยบาย และกิจกรรมทางการเมือง สอดคล้องกับแนวคิดการสื่อสารทางการเมืองสมัยใหม่ที่เน้นบทบาทของสื่อดิจิทัลในการเป็นช่องทางสำคัญในการเข้าถึงประชาชนโดยตรง ลักษณะการสื่อสารดังกล่าวมีทั้งรูปแบบการสื่อสารเชิงรุกและการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication) ซึ่งเอื้อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การปรับรูปแบบเนื้อหาให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้ใช้งาน เช่น การใช้วิดีโอสั้น อินโฟกราฟิก และการถ่ายทอดสด ยังสะท้อนถึงการปรับตัวตามตรรกะของสื่อดิจิทัล (Digital Media Logic) ที่เน้นความรวดเร็ว ความน่าสนใจ และการมีส่วนร่วมของผู้รับสารอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนในมิติของทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation Theory) ผลการศึกษาพบว่าประชาชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมที่หลากหลาย ตั้งแต่การติดตามข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น การแชร์ข้อมูล ไปจนถึงการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองออนไลน์และการมีปฏิสัมพันธ์กับพรรคการเมืองและหน่วยงานรัฐ ซึ่งสะท้อนถึงลำดับขั้นของการมีส่วนร่วมทางการเมืองตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับเชิงรุก อันสอดคล้องกับแนวคิดของ Verba และ Nie ที่อธิบายระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่าระดับของการมีส่วนร่วมดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับปัจจัยเชิงปัจเจก เช่น ความสนใจ ความมั่นใจในการแสดงออก รวมถึงปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น ระดับการตอบสนองของพรรคการเมืองและหน่วยงานรัฐ ซึ่งสะท้อนข้อจำกัดของการมีส่วนร่วมในบริบทดิจิทัล กล่าวคือ แม้โซเชียลมีเดียจะช่วยเพิ่มโอกาสในการมีส่วนร่วม แต่ไม่ได้รับประกันคุณภาพของการมีส่วนร่วมเสมอไป และในมิติของทฤษฎีความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship Theory) ผลการศึกษาที่พบว่าประชาชนมีการใช้โซเชียลมีเดียในการแสดงความคิดเห็นและมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองอย่างแพร่หลาย สะท้อนถึงการก้าวสู่การเป็น “พลเมืองดิจิทัล” ที่มีบทบาททั้งในด้านการรับรู้ข้อมูลและการแสดงออกทางการเมือง อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมดังกล่าวยังต้องอาศัยทักษะด้านการรู้เท่าทันสื่อ (Digital Literacy) เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารและแสดงความคิดเห็นอย่างมีวิจารณญาณ ทั้งนี้

ประเด็นเรื่องประสิทธิภาพของการตอบสนองจากภาครัฐและคุณภาพของข้อมูลข่าวสารยังเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อระดับและคุณภาพของการมีส่วนร่วม

เมื่อพิจารณาความสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ผลการศึกษารังนี้มีความสอดคล้องกับงานของวัชรพงศ์ หงษ์สูง และคณะ (2566) ที่ชี้ว่าสื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการเพิ่มการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและส่งเสริมการแสดงออกทางการเมืองของประชาชน โดยเฉพาะในประเด็นที่ประชาชนใช้โซเชียลมีเดียเป็นแหล่งข้อมูลหลักและมีการแสดงความคิดเห็นอย่างแพร่หลาย ขณะเดียวกันยังสอดคล้องกับข้อค้นพบที่เน้นความสำคัญของการใช้วิจารณญาณในการบริโภคข้อมูล ซึ่งสะท้อนว่าการเพิ่มขึ้นของการมีส่วนร่วมไม่ได้หมายถึงการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพเสมอไป

นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานของพระณัฐวุฒิ พันทะลี และคณะ (2565) ที่ระบุว่าเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองสามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา โดยผลการศึกษาพบว่าประชาชนในพื้นที่สามารถติดตาม แสดงความคิดเห็น และมีปฏิสัมพันธ์ทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดียได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโซเชียลมีเดียได้ลดข้อจำกัดด้านพื้นที่และเวลาในการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ

ขณะเดียวกัน ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานของขวัญชนก อายุยืน และคณะ (2566) ที่เน้นความสำคัญของความเป็นพลเมืองดิจิทัล โดยเฉพาะในประเด็นที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์จำเป็นต้องอาศัยทักษะในการใช้เทคโนโลยีอย่างรู้เท่าทัน ทั้งนี้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนมีความแตกต่างกันตามทักษะและประสบการณ์ในการใช้สื่อ ซึ่งยืนยันว่าการพัฒนาทักษะพลเมืองดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับคุณภาพของการมีส่วนร่วม

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า โซเชียลมีเดียมิได้เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสารทางการเมืองแต่ทำหน้าที่เป็น “พื้นที่สาธารณะเชิงดิจิทัล” ที่เชื่อมโยงระหว่างพรรคการเมืองกับประชาชนอย่างต่อเนื่องและไร้ข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ อีกทั้งยังเผยให้เห็นว่ารูปแบบการสื่อสารของพรรคการเมืองมีอิทธิพลโดยตรงต่อระดับและลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองในยุคดิจิทัลมีลักษณะเป็นพลวัตหลายระดับ ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลไปจนถึงการมีปฏิสัมพันธ์เชิงรุก อย่างไรก็ตาม คุณภาพของการมีส่วนร่วมขึ้นอยู่กับ

ทักษะการรู้เท่าทันสื่อและประสิทธิภาพของการตอบสนองจากภาครัฐ ดังนั้น การพัฒนาประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่นจำเป็นต้องบูรณาการทั้งด้านเทคโนโลยี การสื่อสาร และการเสริมสร้างศักยภาพพลเมืองดิจิทัลควบคู่กันไป

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า โซเชียลมีเดียมีบทบาทเป็นกลไกสำคัญในการขยายพื้นที่ทางการเมืองและเพิ่มโอกาสในการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพของการมีส่วนร่วมดังกล่าวยังขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญทั้งในเชิงโครงสร้างและเชิงปัจเจก ได้แก่ รูปแบบการสื่อสารของพรรคการเมือง ระดับการตอบสนองของหน่วยงานรัฐ และทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของประชาชน ดังนั้น การพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านโซเชียลมีเดียให้มีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องดำเนินการอย่างบูรณาการทั้งในดำนโยบาย การสื่อสาร และการพัฒนาศักยภาพของประชาชนในยุคดิจิทัล

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ประกอบด้วย **1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้** ประกอบด้วย 1.1 พัฒนากลไกเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมออนไลน์กับกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายในระดับท้องถิ่น กล่าวคือ หน่วยงานท้องถิ่นควรออกแบบกลไกที่สามารถเชื่อมโยงความคิดเห็นในสื่อโซเชียลมีเดียเข้าสู่กระบวนการพิจารณาเชิงนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดระบบรับฟังความคิดเห็นออนไลน์อย่างเป็นทางการ การสรุปประเด็นข้อเสนอจากแพลตฟอร์มดิจิทัลเข้าสู่วาระการประชุมสภาท้องถิ่น หรือการจัดเวทีสาธารณะควบคู่ทั้งออนไลน์และออฟไลน์ 1.2 การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยลดช่องว่างระหว่าง “พื้นที่สื่อสาร” กับ “พื้นที่ตัดสินใจ” และทำให้การมีส่วนร่วมในโลกดิจิทัลมีความหมายเชิงสถาบันมากยิ่งขึ้น 1.3 ส่งเสริมทักษะพลเมืองดิจิทัลและการรู้เท่าทันสื่อทางการเมือง โดยให้หน่วยงานท้องถิ่น สถานศึกษา และองค์กรภาคประชาสังคมควรร่วมกันพัฒนาโครงการเสริมสร้างทักษะพลเมืองดิจิทัล เช่น การอบรมการรู้เท่าทันข่าวสารทางการเมือง การประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล และการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ในพื้นที่ออนไลน์

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมออนไลน์กับพฤติกรรมทางการเมืองในโลกจริงในอนาคตควรศึกษาต่อว่า การแสดงความคิดเห็นหรือการสื่อสารทางการเมืองในโลกออนไลน์มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในโลกจริง เช่น การเข้าร่วมเวทีสาธารณะ การรวมกลุ่มเคลื่อนไหว หรือการใช้สิทธิเลือกตั้ง มากน้อยเพียงใด เพื่อทำความเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างสองพื้นที่อย่างเป็นระบบ และขยายพื้นที่

ศึกษาเพื่อเปรียบเทียบบริบทท้องถิ่นที่แตกต่างกัน การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งเน้นเฉพาะอำเภอบางพลี ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่กึ่งเมืองและมีการเข้าถึงเทคโนโลยีค่อนข้างสูง งานวิจัยในอนาคตควรขยายไปยังพื้นที่ชนบทหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นประเภทอื่น เพื่อเปรียบเทียบระดับการมีส่วนร่วมและบทบาทของสื่อดิจิทัลภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ สังคม และโครงสร้างพื้นฐานที่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

- กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (2567). ผลกระทบ ผลสะท้อน และสิ่งที่ตามมา ขบวนการเคลื่อนไหวคนรุ่นใหม่ ปี 2563–2564 ต่อการเมืองและสังคมไทย. *วารสารสังคมศาสตร์*, 54(2), 288-317.
- ขวัญชนก อายูยืน และคณะ. (2566). ความเป็นพลเมืองดิจิทัลในประเทศไทย. *Journal of Modern Learning Development*, 9(5), 406-416.
- บ้านเมือง. (2566). ผลการเลือกตั้ง จ.สมุทรปราการ “ก้าวไกล” กวาดเรียบ 8 เขต. เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2568 จาก <https://www.banmuang.co.th/news/region/328906>
- พระณัฐภูมิ พันทะลี และคณะ. (2565). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนผ่านสื่อสังคมออนไลน์. *วารสารการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*, 2(1), 83-93.
- มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2566). การเมืองหลังเลือกตั้ง 66: การเปลี่ยนแปลงกับพลังโซเชียล. เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2568 จาก <https://tu.ac.th/thammasat-070666-politics-after-the-election>
- วัชรพงศ์ หงษ์สูง และคณะ. (2566). สื่อสังคมออนไลน์กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนไทย. *วารสารคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสร้างสรรค์*, 1(1), 29-33.
- สุรศักดิ์ ศรีธรรมกุล และนฤมล อนุสนธิ์พัฒน์. (2568). พลังโซเชียลมีเดียกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปัจจุบัน. *วารสารปัญญา*, 31(1), 117-129.
- Alodat, A. M., Al-Qora'n, L. F., & Abu Hamoud, M. (2023). Social media platforms and political participation: A study of Jordanian youth engagement. *Social Sciences*, 12(7), 402.

- Barnes, S., & Kaase, M. (1979). *Political action: Mass participation in five Western democracies*. Sage.
- Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*, 15(5), 739–768.
- BBC News. (2023). เลือกตั้ง 2566: โจทย์ก้าวไกล “บริหารชัยชนะ” 14 ล้านเสียง. เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2568 จาก <https://www.bbc.com/thai/articles/cd1rvvl9ly6o>
- Chadwick, A. (2017). *The hybrid media system: Politics and power*. Oxford University Press.
- Dahlgren, P. (2014). The political web: Media, participation and alternative democracy. *Politologický časopis/Czech Journal of Political Science*, 2.
- Fox, S. (2014). Is it time to update the definition of political participation? *Parliamentary Affairs*, 67(2), 495–505.
- Mossberger, K., Tolbert, C. J., & McNeal, R. S. (2007). *Digital citizenship: The Internet, society, and participation*. MIT Press.
- Norris, P. (2002). *Democratic phoenix: Reinventing political activism*. Cambridge University Press.
- Ragnedda, M., & Muschert, G. W. (2013). *The digital divide*. Routledge.
- Tilly, C. (1995). *Popular contention in Great Britain 1758–1834*. Harvard University Press.
- Van Deth, J. W. (2001). Studying political participation: Towards a theory of everything. In *Joint Sessions of Workshops of the European Consortium for Political Research*. Grenoble.